

ՆԱՆՈՒՆ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱԳԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱԳԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը

ՆՏ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԵՎ ԵՐԵՎԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆ ԵՎ ՆՈՐՔ-ՄԱՐԱԶ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Գ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻ ՆԻՄԱՆ ՎՐԱ ՆՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ 177-ՐԴ ՆՈԴՎԱԾԻ 3-ՐԴ ՄԱՍԻ 3-ՐԴ ԿԵՏԻ ԵՎ 268-ՐԴ ՆՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ՝ ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱՆՐԱԳԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՆԱՄԱԳԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Քաղ. Երևան

11 մայիսի 2010թ.

Նայասրանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով. Գ. Նարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Ն. Դանիելյանի (զեկուցող), Ֆ. Թոխյանի, Մ. Թովուզյանի, Ն. Նազարյանի, Ռ. Պապայանի, Վ. Պողոսյանի,

մասնակցությամբ՝ գործով որպես պապասխանող կողմ ներգրավված՝ ՆՏ Ազգային ժողովի պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՆՏ Ազգային ժողովի նախագահի խորհրդական Դ. Մելքոնյանի,

համաձայն ՆՏ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՆՏ օրենքի 25 եւ 71-րդ հոդվածների,

դռնբաց դատական նիստում գրավոր ընթացակարգով քննեց «ՆՏ վճռաբեկ դատարանի եւ Երևանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Գ. Ավետիսյանի դիմումների հիման վրա՝ ՆՏ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետի եւ 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի՝ Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը ՆՏ վճռաբեկ դատարանի եւ Երևանի Կենտրոն եւ Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի

դարավոր Գ. Ավերիսյանի՝ համապարասխանաբար 23.02.2010թ. եւ 10.03.2010թ. սահմանադրական դարարանում մուտքագրված դիմումներն են:

Նաշվի առնելով, որ դիմումները վերաբերում են նույն հարցին, այն է՝ դարվածության եւ դրա հետ կապված կրկնակիության եւ ռեցիդիվի առկայության դեպքում արարքի քրեաիրավական որակման եւ պարժի նշանակման կանոնակարգմանը, դեկավարվելով «Սահմանադրական դարարանի մասին» ՆՏ օրենքի 39-րդ հոդվածով՝ սահմանադրական դարարանն իր՝ 19.03.2010թ. ՍԴԱՌ-27 որոշմամբ սույն գործերը միավորել է դարարանի նույն նիստում քննելու համար:

Ուսումնասիրելով գործով զեկուցողի հաղորդումը, դիմող եւ պարասխանող կողմերի գրավոր բացատրությունները, հերագորելով ՆՏ քրեական օրենսգիրքը եւ գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Նայասարանի Նանրապետության սահմանադրական դարարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց .**

1. Նայասարանի Նանրապետության քրեական օրենսգիրքն (այսուհետ՝ օրենսգիրք) ընդունվել է ՆՏ Ազգային ժողովի կողմից 2003թ. ապրիլի 18-ին, Նայասարանի Նանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2003թ. ապրիլի 29-ին եւ համաձայն «Նայասարանի Նանրապետության քրեական օրենսգիրքը գործողության մեջ դնելու մասին» ՆՏ օրենքի 1-ին հոդվածի՝ ուժի մեջ է մտել 2003թ. օգոստոսի 1-ից:

Օրենսգրքի 177-րդ հոդվածը վերնագրված է «Գողությունը», իսկ 268-րդ հոդվածը՝ «Թմրամիջոցների կամ հոգեմեար նյութերի ապօրինի շրջանառությունն առանց իրացնելու նպարակի»: Սույն հոդվածները փոփոխությունների են ենթարկվել համապարասխանաբար՝ 01.07.2004թ. ընդունված ՆՕ-97-Ն եւ 26.05.2008թ. ընդունված ՆՕ-76-Ն օրենքներով:

Օրենսգրքի՝ սույն գործով վիճարկվող հոդվածների նորմերը սահմանում են.

«Նողված 177. Գողությունը

...

3. Գողությունը, որը կարարվել է՝

...

3) սույն օրենսգրքի 175-182-րդ, 222-րդ, 234-րդ, 238-րդ, 269-րդ հոդվածներով նախարեսված հանցանքների համար երկու կամ ավելի դարվածություն ունեցող անձի կողմից՝

պարժվում է ազարագրկմամբ՝ չորսից ութ վարի ժամկետով՝ գույքի բռնագրավմամբ կամ առանց դրա»:

«Նոդված 268. Թմրամիջոցների կամ հոգեմեդր նյութերի ապօրինի շրջանառությունն առանց իրացնելու նպատակի.

...

2. Նույն արարքները, որոնք կատարվել են՝

1) կրկին անգամ՝

պատժվում են ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով»:

2. Գործի փաստական հանգամանքները հանգում են հետևյալներին.

1) քաղ. Նիկոլայ Նովսեփյանի նկատմամբ քրեական գործը հարուցվել է 2009թ. մայիսի 15-ին, հունիսի 4-ին նրան մեղադրանք է առաջադրվել օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետով: Տավուշի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի 13.08.2009թ. դատավճռով Ն. Նովսեփյանը նշված մեղադրանքով դատապարտվել է կալանքի 2 ամիս ժամկետով:

Դատախազի վերաքննիչ բողոքի հիման վրա ՆՏ վերաքննիչ քրեական դատարանն իր՝ 05.10.2009թ. դատավճռով Ն. Նովսեփյանին դատապարտել է ազատազրկման 4 տարի ժամկետով:

Վճռաբեկ բողոքով գործը մուտք է եղել ՆՏ վճռաբեկ դատարան:

ՆՏ վճռաբեկ դատարանը՝ գրնելով, որ վեճը լուծելու համար կիրառման ենթակա օրենքի դրույթի՝ օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետի սահմանադրականության խնդիր կարող է առաջանալ, կասեցրել է գործի վարույթը և դիմել ՆՏ սահմանադրական դատարան:

2) Քաղ. Արթուր Մկրտչյանին մեղադրանք է առաջադրվել օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով, իսկ քաղ. Սարգիս Նարությունյանին՝ 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետով և 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետով: Մեղադրական եզրակացությունը կազմվել է 2009թ. դեկտեմբերի 29-30-ին և գործը 15.01.2010թ. ուղարկվել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարան:

Գրնելով, որ վեճը լուծելու համար կիրառման ենթակա օրենքի դրույթները՝ օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետի և 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի ու դրա հետ կապված՝ 21 և 22-րդ հոդվածների սահմանադրականության խնդիր կարող է առաջանալ՝ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր Գ. Ավետիսյանը կասեցրել է գործի վարույթը և դիմել ՆՏ սահմանադրական դատարան:

3. Դիմողներն իրենց դիրքորոշումը հիմնավորում են հետևյալ փաստարկներով: Օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետով պարասխանավություն է նախատեսվում հափշտակությունների համար երկու եւ ավելի դարվածություն ունեցող անձի կողմից գողություն կատարելու դեպքում: Տվյալ դեպքում դարվածության առկայությունն ազդում է արարքի որակման վրա, եւ հափշտակության համար դարվածություն ունեցող անձի կատարած գողությունը համարվում է որակապես ավելի ծանր հանցանք, քան դարվածություն չունեցողի կողմից կատարված նույնական գողությունը: Օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետը որպես թմրամիջոցների կամ հոգեմեդիկամենտների ապօրինի շրջանառության ծանրացնող հանգամանքներով (որակյալ) հանցակազմի հատկանիշ է սահմանում արարքի կրկնակիությունը (դարվածության հետ կապված եւ չկապված):

Դիմողները գտնում են, որ ինչպես վիճարկվող հոդվածներում, այնպես էլ օրենսգրքի մի շարք հոդվածներում կիրառված կրկնակիության եւ ռեցիդիվի ինստիտուտն անհամարեղելի է ՏՏ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի 7-րդ մասում ամրագրված՝ «ոչ ոք չի կարող կրկին անգամ դարվել նույն արարքի համար» սկզբունքի հետ, ինչպես նաեւ հակասում է Քաղաքացիական եւ քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվածի 7-րդ կետին, Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի թիվ 7 արձանագրության 4-րդ հոդվածի 1-ին մասին, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային մի շարք վճիռներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին (օր.՝ Զոլտուխին ընդդեմ Ռուսաստանի գործով վճիռը):

Դիմողները գտնում են, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում մշակված չափանիշները սույն գործով կիրառելու պարագայում վիճարկվող հոդվածներն առերեսույթ չեն համապարասխանում ՏՏ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի 7-րդ մասին, քանի որ նոր մեղադրանքն անհրաժեշտաբար բխում է էականորեն նույնական փաստերից, եւ նախորդ դատապարտումն անհրաժեշտաբար օրինական ուժ սրացած է լինում:

Էականորեն նույնական փաստերից նոր մեղադրանքի բխելու չափանիշն առկա է, քանի որ մեղադրանքի ծավալից նախորդ դատապարտումների փաստի դուրսբերման դեպքում արարքն այլեւս չի կարող որակվել վիճարկվող հոդվածներով, այլապես կխախտվի օրենքի եւ դատարանի առջեւ բոլորի հավասարության սկզբունքը: Ներկաբար, այն արարքները, որոնց համար անձը դատապարտված է եղել, հանդիսանում են նոր մեղադրանքի անքակտելի եւ էական տարր:

Ըստ դիմողների՝ նույն արարքի համար կրկին անգամ դարվելը բացառելու սկզբունքի հիմքում ընկած է մեղքը քաված լինելու կանխավարկածը, համաձայն որի՝ անձը չի կարող կրել իր իրավունքների կամ ազատությունների սահմանափակումներ՝ նախկինում կատարած հանցագործության հիմքով, իսկ վիճարկվող իրավակարգավորման դեպքում իր պարիժը կրած եւ մեղքը քաված անձի առնչությամբ շարունակում է գործել նրա կողմից նոր հանցանք կատարելու հնարավորության կասկածը: Դատվածությունը, ըստ էության, հանդես է գալիս որպես կանխարգելիչ, շարունակվող քրեական պարիժ, որը նոր հանցանք կատարելու դեպքում վեր է ածվում լրացուցիչ պարժի:

Վերը նշված վերլուծության արդյունքում դիմողները գտնում են, որ դատվածությունների առկայությունը եւ կրկնակիությունը հանցագործության որակյալ հարկանիշ ճանաչելն ակնհայտորեն հեղափոխում է իրավաչափ նպատակ՝ քրեաիրավական միջոցներով պայքար կրկնահանցավորության դեմ: Սակայն ընտրված միջոցը, այն է՝ քրեաիրավական ներգործությունը հանցանքի, այլ ոչ թե պարժի փարքի վրա կենտրոնացնելը, դիմողների կարծիքով, սահմանադրականության խնդիրներ է հարուցում:

4. Պատասխանողը՝ առարկելով դիմողների փաստարկների դեմ, գտնում է, որ օրենսգրքով սահմանված հիշյալ դրույթները չեն հակասում ՏՏ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի 7-րդ մասին եւ չեն սահմանափակում անձի իրավունքներն ու ազատությունները:

Պատասխանողը նշում է, որ իր իրավասության սահմաններում օրենսդիրն ազատ է ինքնուրույն որոշելու օրենսգրքի դրույթների բովանդակությունը, այդ թվում՝ սահմանելու առանձին արարքների հանցավորությունը, դրանց պարժելիությունը եւ այլ քրեաիրավական հետեւանքները: Սակայն քրեաիրավական արգելքների եւ սանկցիաների սահմանումը չի կարող կամայական լինել: Քրեաիրավական ներագրման միջոցների կիրառման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է ՏՏ սահմանադրական կարգի, անձանց կյանքի եւ առողջության, հասարակական կարգի եւ հասարակության բարօրության պահպանման անհրաժեշտությամբ: Այս մոտեցումը ենթադրում է այնպիսի իրավակարգավորման սահմանում, որը պետք է ենթադրի յուրաքանչյուրի իրավունքների ու ազատությունների պետական պաշտպանություն:

Պատասխանողը միաժամանակ գտնում է, որ անձի, հասարակության եւ պետության իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմները, ինչպես նաեւ հանցագործությունների կանխումը պետք է հիմնվեն արդարության եւ քրեական

պարասխանարվության, քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերի համաչափության սահմանադրական սկզբունքների վրա՝ անվերապահորեն ապահովելով հանրային-իրավական հարաբերությունների՝ այս ոլորտում անձի իրավունքների պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքները:

Պարասխանողը նշում է, որ նման երաշխիքներից է Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի 7-րդ մասում ամրագրված՝ նույն արարքի համար կրկին անգամ չդատվելու սկզբունքը: Նույն արարքի համար կրկին անգամ չդատվելու սահմանադրական եւ միջազգային իրավական արգելքն օրենսգրքում բարձրացվել է սկզբունքի մակարդակի (10-րդ հոդվածի 2-րդ մաս), ըստ որի՝ բացառվում է նույն արարքի համար անձի կրկնակի դատապարտումը կամ միեւնույն արարքն օրենսգրքի մի քանի հոդվածներով որակելը:

Միեւնույն ժամանակ այդ սկզբունքը չի սահմանափակում նաեւ օրենսդրի իրավունքը սահմանելու իրավական հետեւանքներ առաջացնող այնպիսի ինստիտուտներ, ինչպիսիք դատվածությունն է եւ դրանից ածանցված՝ հանցագործությունների կրկնակիությունն ու ռեցիդիվը: Նման կարգավորումն ուղղակիորեն բխում է օրենսգրքում ամրագրված՝ արդարության եւ պարասխանարվության անհատականացման սկզբունքից:

Պարասխանողի կարծիքով՝ ՏՏ քրեական օրենսգիրքը, սահմանելով չհանված կամ չմարված դատվածության քրեաիրավական հետեւանքները, դրա փարբերակման հիմքում դնում է այն, թե ինչպես դա կանդրադառնա առանձին հանցագործությունների հասարակական վրանգավորության վրա: Ընդ որում, եթե հանցագործությանը բնութագրական է հատուկ ռեցիդիվի բարձր մակարդակ, դատվածությունը դիտվում է որպես ավյալ հանցագործությունը որակյալ դարձնող հանգամանք, որի հանրային վրանգավորության հիմքում ընկած է ավյալ անձի սխտեմարիկ վարքագիծը:

5. Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ օրենսգրքի վիճարկվող հոդվածների սահմանադրականությունը գնահատելիս պետք է ելնել ՏՏ Սահմանադրությունից բխող իրավական պարասխանարվության ընդհանուր սկզբունքներից, որոնք սահմանելով ինչպես օրենսդրի հայեցողության սահմանները քրեաիրավական կարգավորման ընթացքում, այնպես էլ քրեական պարժի ենթարկվող քաղաքացու սահմանադրաիրավական կարգավիճակը, իրենց բնույթով համապարասխան ոլորտում կազմում են պետության եւ անձի փոխհարաբերության հիմքը:

Ինչպես շաբա պեպրություններ, այնպես էլ Հայաստանի Հանրապետությունն իրեն հռչակելով որպես իրավական պեպրություն, իր Սահմանադրությունում հստակ սահմանել է հեպրեյալ դրույթը. «Մարդը, նրա արժանապարվությունը, հիմնական իրավունքները եւ ազապրությունները բարձրագույն արժեքներ են» (3-րդ հոդվաժի 1-ին մաս): Մրանից էլ բխում են Սահմանադրության նույն հոդվաժի 2-րդ եւ 3-րդ մասերով ամրագրվաժ նորմերը. «Պեպրությունն ապահովում է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքների եւ ազապրությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապարասխան»: «Պեպրությունը սահմանափակվաժ է մարդու եւ քաղաքացու հիմնական իրավունքներով եւ ազապրություններով՝ որպես անմիջականորեն գորժող իրավունք»: Քրեական պարասխանապրության միջոցների կիրառումն արդարացվաժ է Սահմանադրության 43-րդ հոդվաժի 1-ին մասում ամրագրվաժ՝ պեպրական անվարանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագորժությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականության, այլոց սահմանադրական իրավունքների եւ ազապրությունների, պարվի եւ բարի համբավի պաշտպանության անհրաժեշտությամբ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքներից է նաեւ Սահմանադրության 22-րդ հոդվաժի 7-րդ մասում ամրագրվաժ դրույթը, համաժայն որի՝ ոչ ոք չի կարող կրկին անգամ դարվել նույն արարքի համար, եւ որն իր սահմանադրաիրավական բովանդակությամբ ենթակա չէ սահմանափակման (անգամ արարակարգ կամ ռազմական դրության պայմաններում):

ՀՀ Սահմանադրության պահանջներին համահունչ են նաեւ մի շարք միջազգային պայմանագրերի դրույթները, մասնավորապես՝ Քաղաքացիական եւ քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 14-րդ հոդվաժի 7-րդ կեպրը, Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազապրությունների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի թիվ 7 արժանագրության 4-րդ հոդվաժի 1-ին մասը եւ այլն, որոնցով Հայաստանի Հանրապետությունն սրանժնել է պարարավորություններ՝ երաշխավորելու անժանց՝ նույն արարքի համար կրկին անգամ չդարվելու իրավունքը:

6. ՀՀ Սահմանադրության 22-րդ հոդվաժի 7-րդ մասում ամրագրվաժ վերոհիշյալ նորմն իր արարացումն է գրել ՀՀ քրեական դարավարության օրենագրքի 21-րդ հոդվաժում, որի 2-րդ մասը սահմանում է. «Նույն անժի վերաբերյալ, նույն դեպքի առիթով դարարանի՝ օրինական ուժի մեջ մարաժ դարավաժի կամ որոշման առկայությունը բացառում է քրեական գորժը նորոգելը մեղադրանքն ավելի ժանրով

փոխարինելու կամ ավելի խիստ պարիժ նշանակելու կամ մեկ այլ հիմքով, որն առաջ կբերի անձի վիճակի վարթարացում»:

Նույն արարքի համար կրկին անգամ չդարվելու սահմանադրական սկզբունքն օրենսդիրն իրավացիորեն փարածել է ոչ միայն դատական, այլև քրեական հեղափոխման մարմինների գործունեության նկատմամբ: Քր.դատ.օր.-ի 21-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ քրեական հեղափոխման մարմնի՝ գործի վարույթը կարճելու, քրեական հեղափոխումը դադարեցնելու կամ քրեական հեղափոխում չիրականացնելու մասին որոշման առկայությունը բացառում է քրեական գործը նորոգելը, եթե այն կարող է հանգեցնել անձի վիճակի վարթարացման:

Դիմողների հարցադրման կապակցությամբ՝ սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում պարզել «նույն արարք» եզրույթի բովանդակությունը: «Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքի 86-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ իրավական ակտը մեկնաբանվում է դրանում պարունակվող բառերի եւ արտահայտությունների փառացի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի պահանջները: «Նույն արարք»-ի փառացի մեկնաբանությունից բխում է, որ խոսքը վերաբերում է մեկ արարքի, միեւնույն արարքին, իսկ օրենսգրքի ձեւակերպմամբ՝ «նույն դեպքին» եւ ոչ թե նույնանման, նույնատեսակ, նույնաբնույթ արարքին: Նակառակ մեկնաբանության դեպքում կարացվել, որ եթե անձը մեկ անգամ դարվել է, օրինակ՝ գողության համար եւ նորից է կարարել գողություն, ապա նա չի կարող կրկին դարվել գողության համար՝ դատադրություն, որը զուրկ է փրամաբանությունից:

Անդրադառնալով դիմողների այն հարցադրմանը, համաձայն որի՝ կրկին անգամ կամ երկու եւ ավելի դարվածություն ունեցող անձի կողմից նոր նույնանման հանցանք կարարելը որպես արարքը որակյալ դարձնող հատկանիշ դիտելը եւ դրա համար ավելի խիստ պարիժ սահմանելը ենթադրում է, որ անձը կրկին անգամ դատապարտվում է նախկինում կատարած եւ պարիժը կրած արարքի համար, սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում այն դիտարկել ՏՏ Սահմանադրությանը, ՏՏ քրեական օրենսդրության խնդիրներին, սկզբունքներին դրանց համապատասխանության փեսանկյունից:

Օրենսգրքի՝ «ՏՏ քրեական օրենսգրքի խնդիրները» վերաբառությամբ 2-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ ՏՏ քրեական օրենսգրքի խնդիրներն են՝ հանցավոր ուրնձգություններից պաշտպանել մարդու եւ քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները, իրավաբանական անձանց իրավունքները, սեփականությունը, շրջակա միջավայրը, հասարակական կարգը եւ անվտանգությունը, սահմանադրական կարգը, խաղաղությունը եւ մարդկության անվտանգությունը, ինչպես նաեւ կանխել հանցա-

գործությունները: Այլ սկզբունքների թվում օրենսգիրքը սահմանում է նաև արդարության եւ պարասխանավորության անհարականացման սկզբունքը (օրենսգրքի 10-րդ հոդված): Ըստ այդ սկզբունքի՝ հանցանք կատարած անձի նկարմամբ կիրառվող պարիժը եւ քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները պետք է լինեն արդարացի՝ համապարասխանեն հանցանքի ծանրությանը, դա կատարելու հանգամանքներին, հաշվի առնեն հանցավորի անձնավորությունը, անհրաժեշտ ու բավարար լինեն նրան ուղղելու եւ նոր հանցագործությունները կանխելու համար:

Օրենսգրքի՝ «Պարիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները» վերաբառությամբ 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ պարժի փեսակը եւ չափը որոշվում են հանցագործության՝ հանրության համար վրանգավորության աստիճանով եւ բնույթով, հանցավորի անձը բնութագրող փյալներով, այդ թվում՝ պարասխանավորությունը եւ պարիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքներով:

Օրենսգրքի Ընդհանուր մասի վերոհիշյալ հոդվածներում պարժի փեսակն ու չափը որոշելիս, ի թիվս այլ հանգամանքների, կարելուրվում է հանցավորի անձը բնութագրող փյալների (այդ թվում՝ պարասխանավորությունը եւ պարիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքների), ինչպես նաև հանցավորին ուղղելու եւ նոր հանցագործությունները կանխելու համար պարժի անհրաժեշտ ու բավարար լինելու գնահարումը: Միայն նման գնահարման պայմաններում է հնարավոր ապահովել պարասխանավորության եւ պարժի անհարականացման օրենսդրական սկզբունքը: Այդ առումով էլ՝ ինչպես օրենսդիրն օրենսգրքի Նարուկ մասում, այնպես էլ դարարանը կոնկրետ գործով պարժարեսակ ու պարժաչափ որոշելիս հանցակազմի մյուս բաղադրարարների հետ մեկտեղ պետք է պարժաճ ուշադրություն դարձնեն հանցավորի՝ հանցակազմի սուբյեկտի անձնավորությանը:

7. Սահմանադրական դարարանն արձանագրում է, որ օրենսգիրքը հանցակազմի ընդհանուր սուբյեկտներից առանձնացնում է **հարուկ սուբյեկտներին**: Սուբյեկտի այս փեսակը, բացի երեք պարարադիր հարկանիշներից (Ֆիզիկական անձ, մեղսունակություն եւ քրեական պարասխանավորության ենթարկելու փարիք), բնութագրվում է նաև ոչ պարարադիր հարկանիշներով, որոնք նախարեսված են օրենսգրքի Նարուկ մասի նորմերով: Սուբյեկտի ոչ պարարադիր հարկանիշները կամ ուղղակի նախարեսված են համապարասխան հանցակազմի դիսպոզիցիայում, կամ սահմանվում են մեկնարանության միջոցով (օր.՝ պաշտոնարար անձի հասկացությունը՝ 308-րդ հոդվածի 3-րդ մասում): Նարուկ սուբյեկտն իր պաշտոնեսական, ծառայողական կամ մասնագիտական գործունեության բերումով հանրորեն վրանգա-

վոր այնպիսի գործողություն (անգործություն) կատարող անձն է (օր.՝ պաշտոնապար անձը, զինծառայողը, բժիշկը, դատավորը, դատախազը եւ այլն), որպիսին չեն կարող կատարել այլ անձինք: Այդպիսի անձանց հատուկ սուբյեկտներ ճանաչելը բխում է ոչ թե նրանց սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ համոզմունքից, ազգային կամ սոցիալական ծագումից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելուց, ծննդից, գույքային կամ այլ դրությունից, որը կհակասեր օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքին (ՏՏ Սահմանադրության 14.1-րդ հոդվածի 1-ին մաս եւ օրենսգրքի 6-րդ հոդված), այլ, որովհետև հանրորեն վրանգավոր նման արարքները կարող են կատարվել միայն այդ անձանց կողմից:

Քրեական իրավունքի փեսությունը հատուկ սուբյեկտների շարքին է դասում նաև կրկնահանցագործներին եւ ռեցիդիվիստներին, քանի որ նրանք իրենց իրավական կարգավիճակով առանձնանում են առաջին անգամ հանցանք կատարած անձանցից: Նման փեսական հետետությունից բխեցվում է օրենսդրական համարժեք կարգավորում: Վանցագործությունների կրկնակիության եւ ռեցիդիվի հասկացությունները փրված են օրենսգրքի 21 եւ 22-րդ հոդվածներում: Օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հանցագործությունների կրկնակիություն է համարվում օրենսգրքի Վարուկ մասի միեւնույն հոդվածով կամ հոդվածի մասով նախափեսված երկու կամ ավելի հանցանք կատարելը: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ օրենսգրքի փարբեր հոդվածներով նախափեսված երկու կամ ավելի հանցանք կատարելը կրկնակի է համարվում միայն օրենսգրքի Վարուկ մասով նախափեսված դեպքերում:

Վանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացությունն իր օրենսդրական ձեւակերպումն է սրացել օրենսգրքի 22-րդ հոդվածի 1-ին մասում, ըստ որի՝ ռեցիդիվ է համարվում դիտարկությանը հանցանք կատարելն այն անձի կողմից, ով դատվածություն ունի նախկինում դիտարկությանը կատարված հանցանքի համար: Վոդվածի 2-րդ եւ 3-րդ մասերում փրված են վրանգավոր եւ առանձնապես վրանգավոր ռեցիդիվի բնորոշումները: Վոդվածի 4-րդ մասը **բացառում է ռեցիդիվի առկայությունն այն դեպքերում, երբ նախկինում կատարած հանցանքների համար դատվածությունը հանվել կամ մարվել է օրենքով սահմանված կարգով**, ինչպես նաև, երբ անձը հանցանքներ է կատարել մինչև 18 փարին լրանալը: Նույն կերպ **կրկնակիությունը բացակայում է, եթե նախկինում կատարած հանցանքի համար անձը քրեական պատասխանարվությունից ազատվել է օրենքով սահմանված հիմքերով, կամ այդ հանցանքի համար դատվածությունը մարվել կամ հանվել է** (օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

8. Օրենսգրքի 84-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված է, որ անձը դատվածություն ունեցող է համարվում մեղադրական դատավճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու օրվանից մինչև դատվածությունը մարվելու կամ հանվելու պահը: Դատվածությունն օրենսգրքի 84-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն հանդիսանում է պարտադիր պայման հանցագործության ռեցիդիվը ճանաչելու եւ պարիժ նշանակելիս դա հաշվի առնելու համար: Դատվածությունը փաստորեն անձի յուրահատուկ իրավական դրությունն է, որն առաջանում է մեղադրական դատավճռով պարիժ նշանակման արդյունքում: Դրա առանձնահատկությունն այն է, որ դատվածություն ունեցող անձի համար կարող են ծագել օրենսգրքով նախատեսված քրեաիրավական բնույթի բացասական հետեւանքներ: Սակայն քրեաիրավական հետեւանքները ծագում են միայն այդ անձի կողմից **նոր հանցանք** կատարելու դեպքում: Օրենսգրքի 84-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատվածության քրեաիրավական հետեւանքներն են. դատվածությունը որպես քրեական պարասխանաբարվությունն ու պարիժը ծանրացնող հանգամանք հաշվի առնելը, որոշ հանցակազմերում այն որակյալ դարձնող հատկանիշ նախատեսելը (օր.՝ հավիշտությունների դեպքում), ուղղիչ հիմնարկի տեսակի ընտրությունը, դատվածությունը ռեցիդիվի այս կամ այն տեսակի առկայությունը որոշելիս հաշվի առնելը: Ընդ որում, դատվածությունը հանելը կամ մարելը վերացնում է դատվածության հետ կապված իրավական բոլոր հետեւանքները (օրենսգրքի 84-րդ հոդվածի 8-րդ մաս): Դատվածություն չունեցող են համարվում նաեւ այն անձինք, ովքեր դատարանի դատավճռով դատապարտվել են առանց պարիժ նշանակելու կամ դատարանի դատավճռով ազատվել են պարիժը կրելուց կամ պարիժը կրել են այնպիսի արարքի համար, որի հանցավորությունն ու պարժեկությունը վերացված են օրենքով (օրենսգրքի 84-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Ինչպես նշվեց, ռեցիդիվը պարասխանաբարվությունը եւ պարիժը ծանրացնող հանգամանք է, որը հանցավորի անձը բնութագրում է որպես հանրորեն վրանգավոր եւ հանցավոր հակումներ ունեցող: Սակայն, եթե որեւէ ծանրացնող հանգամանք օրենսգրքի Նստուկ մասի համապարասխան հոդվածում նախատեսված է որպես հանցակազմի հատկանիշ, ապա դա չի կարող կրկին հաշվի առնվել որպես պարասխանաբարվությունը եւ պարիժը ծանրացնող հանգամանք:

Օրենսդիրը՝ սահմանելով չմարված կամ չհանված դատվածության քրեաիրավական հետեւանքները, փարբերակում է դրանք կախված այն բանից, թե ինչպես է դատվածությունն անդրադառնում այս կամ այն բնույթի հանցագործությունների հասարակական վրանգավորության աստիճանի վրա: Եթե նախկինում դատվածու-

թյուն ունեցող անձի կողմից կատարված հանցագործությունը, անկախ դրա բնույթից, մեծացնում է այդ հանցագործության հասարակական վրանգավորության աստիճանը, ապա դա նախատեսվում է օրենսգրքի Ընդհանուր մասի նորմերում որպես պատիժը ծանրացնող հանգամանք: Իսկ եթե նախկին դատվածության ազդեցությունը նոր հանցագործության հասարակական վրանգավորության աստիճանի վրա օրենսդրի կողմից գնահատվում է որպես սովորականի շրջանակներից դուրս եկող, ապա դատվածությունը գնահատվում է որպես որակյալ հանցակազմի սուբյեկտին բնորոշ հատկանիշ, որի հակասոցիալական բնույթը մեծամասամբ որոշվում է անձի հանցավոր վարքագծի պարբերականությամբ:

Դատվածության ինստիտուտը՝ եւ՛ որպես որակյալ հանցակազմի փարր, եւ՛ որպես պատժի նշանակման ժամանակ հաշվի առնվող հանգամանք, իրավաչափ նպատակ է հետապնդում, եւ դրա փարրեր ձեւերի կիրառումն օրենսդրի հայեցողության շրջանակներում է:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ նույն արարքի համար կրկին անգամ դատվելը բացառելու սկզբունքն այն ձեւով, ինչպես սահմանված է ՏՏ Սահմանադրությամբ եւ կարգավորված է ՏՏ քրեական օրենսգրքով, բացառում է անձին կրկնակի դատապարտելն ու պատժելը միեւնույն հանցագործության համար, ինչպես նաեւ միեւնույն հանցավոր արարքի որակումն օրենսգրքի մի քանի հոդվածով, եթե դրանցում պարունակվող նորմերը հարաբերակցվում են որպես Ընդհանուր եւ Նստուկ մասերի նորմեր կամ մաս եւ ամբողջություն:

9. Նույն արարքի համար անձին կրկին անգամ դատելու սահմանադրական արգելքին եւ նույն արգելքն ամրագրած՝ ՏՏ ներպետական իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասը կազմող համապատասխան միջազգային պայմանագրերին համահունչ է օրենսգրքում ամրագրված այն սկզբունքը, ըստ որի՝ հանցանք կատարած անձի նկատմամբ կիրառվող պատիժը եւ քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները պետք է լինեն արդարացի՝ համապատասխանեն հանցանքի ծանրությանը, դա կատարելու հանգամանքներին, հանցավորի անձնավորությանը, անհրաժեշտ ու բավարար լինեն նրան ուղղելու եւ նոր հանցագործությունները կանխելու համար (հոդված 10):

Դա նշանակում է, որ հիշյալ սկզբունքը չի արգելում ինչպես օրենսդրին՝ ՏՏ քրեական օրենսդրությունում ամրագրել դատվածության եւ դրա հետ կապված կրկնակիության ու ռեցիդիվի ինստիտուտները՝ քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված իրավական հետեւանքներով հանդերձ, այնպես էլ դատարանին՝ հանցանք կատարած

անձի պարտի տեսակն ու չափը սահմանված ձևով որոշելու գործընթացում հաշվի առնել հանցագործության բնույթը, դրա հասարակական վրանգավորությունը, հաճախականությունը, դրդապատճառները եւ այլ հանգամանքները, ինչպես նաեւ հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները:

Այսպիսով, **չհանված կամ չհարված դատվածություն ունեցող անձի կողմից** նոր նույնաբնույթ հանցագործություն կատարելը որպես արարքը որակյալ դարձնող կամ պարասխանավորությունը եւ պարիժը ծանրացնող հանգամանք դիտելը չի կարող համարվել նախկինում կատարած արարքի համար «կրկին անգամ դատվել», ինչպես նաեւ օրենքի առջեւ բոլորի հավասարության սահմանադրական սկզբունքի խախտում: Առավել եւս, կրկնակիությանն առնչվող բոլոր այն դեպքերը, որոնք կապված չեն դատվածության հետ, սահմանադրականության խնդիր չեն առաջացնում:

Ինչ վերաբերում է դիմումում վկայակոչված՝ «Ս. Զոլոտուխին ընդդեմ Ռուսաստանի» (CASE OF SERGEY ZOLOTUKHIN v. RUSSIA, *Application no. 14939/03*) գործով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի 10 փետրվարի 2009թ. վճռին, ապա դատարանն իրավացիորեն գրել է, որ տվյալ դեպքում խախտվել է նույն արարքի համար կրկին չդատվելու սկզբունքը, քանի որ դիմողը նույն արարքի համար սկզբից ենթարկվել է վարչական, ապա քրեական պարասխանավորության: Ինչպես նշված, այնպես էլ մի շարք այլ վճիռներում Եվրոպական դատարանն ընդգծում է այն միտքը, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով դատապարտված կամ արդարացված անձը չի կարող կրկին անգամ դատվել նույն արարքի համար, բացառությամբ նոր երեսան եկած հանգամանքների դեպքերի:

Միաժամանակ, սահմանադրական դատարանը գտնում է նաեւ, որ մարդու իրավունքների պաշտպանության երաշխիքների հետագա ամրապնդման տեսանկյունից հանրապետությունում օրենսդրական զարգացումները պետք է ընթանան այն ուղղությամբ, որ շեշտը դնելով ոչ թե հանցանքի որակման, այլ պարտի տարրերի վրա՝ կատարելագործվեն ռեցիդիվի ինստիտուտը կանոնակարգող իրավանորմերը՝ իրենցում ներառելով նաեւ նախկին դատվածությանն առնչվող քրեաիրավական հետեւանքները:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից եւ ղեկավարվելով Նայաստանի Նանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետով, 102-րդ հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի 63, 64 եւ 71-րդ հոդվածներով, Նայաստանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. ՆՏ քրեական օրենսգրքի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 3-րդ կետը և 268-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետը համապարասխանում են Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Նայասրանի Նանրապետության Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՆՈՂ

Գ. ՆԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

11 մայիսի 2010 թվականի
ՍԴՈ- 882